

علم اصول الفقہ

۳۵

۱۳-۱۰-۱۹ پیدایش علم اصول

دراسات الاستاذ:
مهدی الهادی الطهرانی

- غنای اصول فقه شیعی
- علم اصول یکی از ذخایر بزرگ فرهنگی شیعه است. اگر تعداد کتاب‌هایی که شیعه در علم اصول نوشته است، با تمام کتاب‌های اصولی مذاهب اسلامی، چه سنی و چه شیعی (مذهب زیدی و اسماعیلی) مقایسه کنیم، آثار اصولی آنها به ده یا بیست در صد تعداد و حجم آثار اصولی ما نمی‌رسد. این مطلب نشان می‌دهد که اصول به عنوان یک ابزار اجتهاد (اجتهادی که باب آن در فرهنگ شیعه باز است)، داریم در حال تجدید نظر، و بحث و بررسی بوده است.

افق‌های آینده

- تکامل مستمر اصول فقه شیعی
- عالمان در طول این سالیان اگر چه ممکن است در نتایج اصولی متحد باشند، اما در نحوه‌ی استدلال و روش تحقیق بسیار متفاوتند. آن روش و محتوای تحقیقی که امروز وجود دارد، مرهون هزار سال کار علمی مستمر علمایی بوده که در طول این زمان فکر کردند، اظهار نظر نمودند و به نقد آرا نشستند.

- این محصول، گنجینه‌ی ارزشمندی است و ما برای حل معضلات اجتهادی خود- که کم هم نیستند- نیازمند بهره برداری درست از این ذخیره‌ی گرانبها هستیم و باید در حد توان خود، در رشد و شکوفایی آن قدم برداریم. برای دستیابی به این مهم توجه به چند امر ضروری است:

افق‌های آینده

- أ. تحقق شعار تفکیک مسایل اصول از سایر علوم که از زمان سید مرتضی حرکت اصولی را هدفمند می‌نمود، جزو کارهای اصولی است که باید صورت پذیرد.
- از این طریق می‌توان ساختار منطقی علم اصول را ترسیم کرد و

افق‌های آینده

- ب. تبیین نحوه‌ی ارتباط اصول با سایر دانش‌های اسلامی، همچون ارتباط اصول با کلام، اصول با مبانی کلامی، اصول با منطق، اصول با فلسفه و غیره کار مهم دیگری است که ما را هم در دیدگاه‌های جدید در مسایل اصول کمک می‌کند و هم در تصویر روشن‌تر از مسایل اصول و نتیجه‌گیری صحیح‌تر در آنها یاری می‌دهد.

افق‌های آینده

- ج. ارتباط اصول با سایر دانش‌ها، غیر از دانش‌های متعارف اسلامی، همچون فلسفه‌های تحلیل زبانی، هرمنوتیک که با بحث‌هایی ارتباط دارند که اصول هم به آن بحث‌ها مرتبط است، از دیگر قدم‌های آینده اصولی می‌باشد.
- گاهی اوقات، دانستن مسایل آن علوم و دیدگاه‌های آنها، به ما در یافتن زاویه‌های جدید نسبت به مسایل اصولی، یعنی در گشودن راه‌ها و رویکردهای جدید کمک می‌کند.

افق‌های آینده

- د. مسأله‌ی بازشناسی روش‌ها در علم اصول - یعنی روش‌شناسی و متدولوژی مسایل اصولی - از دیگر کارهای خیلی مهم است.
- این امر که شاید شهید صدر تنها کسی است که به آن توجه کرده، می‌تواند تاثیر گسترده‌ای در مباحث اصولی داشته باشد.

- مسایل اصول از سنخ‌های مختلف هستند که باید از لحاظ روش از یکدیگر تفکیک شوند هر یک جداگانه مورد ارزیابی قرار گیرند. گاهی اوقات عدم تفکیک روش‌ها و عدم تشخیص این که این مسأله در حوزه‌ی کدامی یک از این روش‌ها باید قرار گیرد، باعث می‌شود به نتایج نادرستی برسیم.

افق‌های آینده

- مثلاً مرحوم آخوند بحث استعمال لفظ در بیش از یک معنا را به ساحت بحث فلسفی می‌کشاند و در نظر او به لحاظ فلسفی محال است که لفظ در بیش از یک معنا استعمال گردد؛ یعنی لفظ مرآت و آینه‌ی معنا است و نمی‌تواند همزمان آینه‌ی دو معنا باشد.
- حال آن که صاحب عروة الوثقی در مقابل این دیدگاه تأکید بر جواز استعمال لفظ در بیش از یک معنا دارد و ادعای خود را با دیدگاه‌های عرفی ثابت می‌کند.

افق‌های آینده

- اما قبل از پرداختن به این بحث، این سؤال را باید مطرح نمود که آیا می‌بایست از زاویه‌ی یک مسأله‌ی فلسفی به آن نگاه کنیم یا از زاویه‌ی یک مسأله‌ی عرفی؟
- در جواب این سؤال کاری به نتیجه‌ای که صاحبان این نظریه‌ها گرفتند، نداریم. سؤال در اصل مسأله است که آیا اصلاً مسأله عرفی است که روش عرفی در آن استفاده شود یا مسأله فلسفی است که با روش فلسفی با آن برخورد گردد.

افق‌های آینده

- هـ. طبقه-بندی مسایل اصولی که در زمان شهید صدر به صورت جدی‌تر مطرح می‌گردد، از دیگر کارها است. باید بررسی کنیم آیا طبقه-بندی‌های دیگری می‌توان برای مسأله‌ی اصولی عرضه کرد که در آنها یک روش منطقی‌تر در تفکیک مسایل وجود داشته باشد.

افق‌های آینده

- گاهی در طبقه-بندی فعلی، ترتیب منطقی خاصی را احساس نمی‌کنیم؛ فقط به صورت سنتی به ترتیب مقدمات الفاظ، اوامر، نواهی، بحث مفاهیم، عام و خاص، مطلق و مفید، مجمل و مبین، قطع، ظن، اصول عملیه و در آخر تعادل و تراجیح را مورد بررسی قرار می‌دهیم. که باید این نکته را که چرا این مسایل پس و پیش نشده‌اند و به همین ترتیب در طول سالیان باقی مانده‌اند، مورد بررسی جدی قرار دهیم.

- مبانی کلامی در این بحث تأثیر می‌گذارد و همان گونه که در مبادی علم اصول خواهیم گفت: کل اصولی که داریم برای استنباط احکام فقهی طراحی شده است و می‌توانیم با توسعه‌ای و بر اساس بحثی که در نظریه‌ی اندیشه‌ی مدون مطرح کرده ایم، از همین روش‌ها برای استنباط مکتب‌های اسلامی (مکتب اقتصادی، سیاسی، تربیتی) نیز استفاده کنیم.

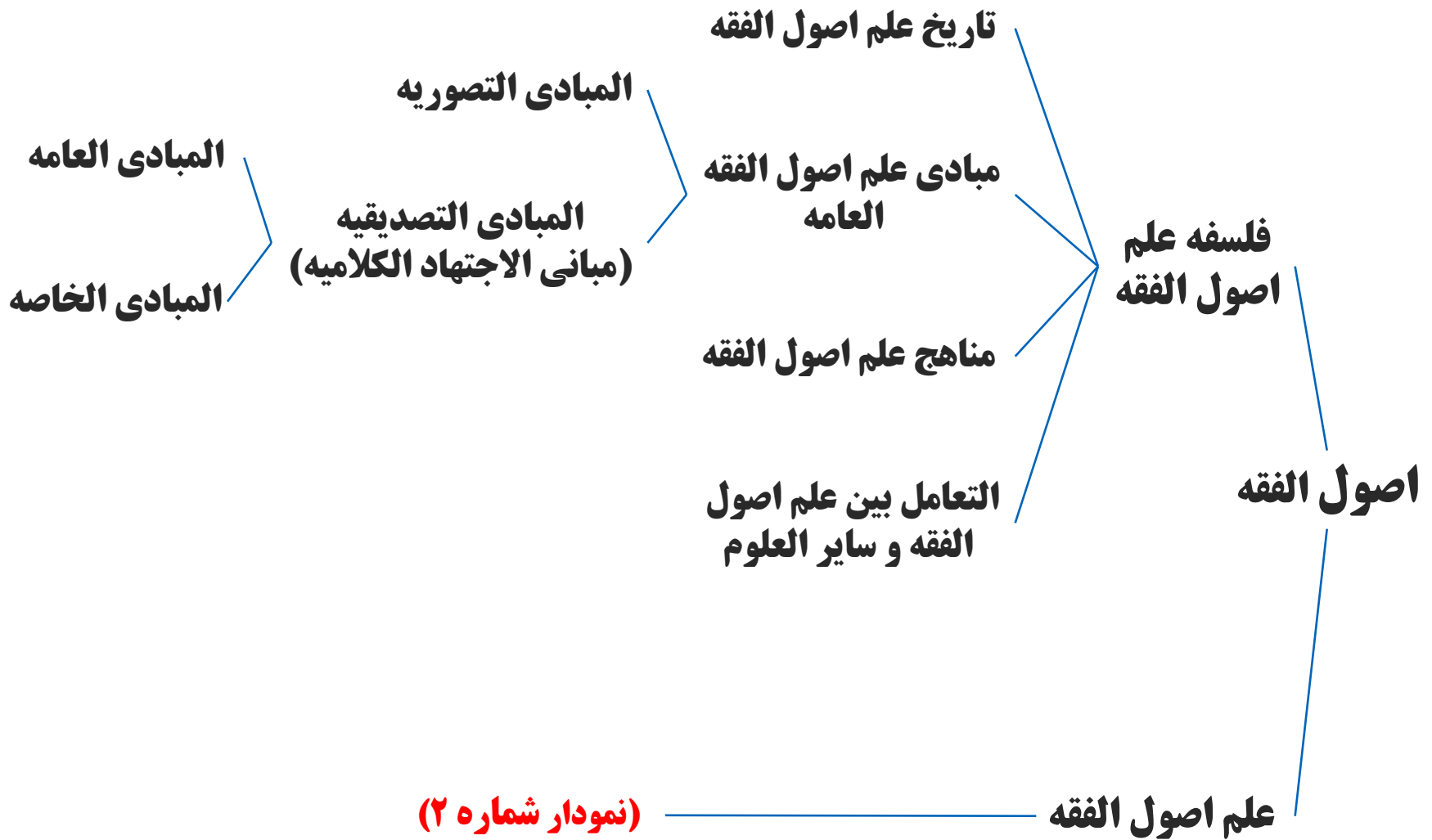
- در کنار این سیستم اصولی که برای استنباط احکام و استنباط مکاتب اسلامی مطرح است، جای این سؤال نیز هست که آیا می‌توانیم اصولی را برای استنباط نظام‌های اسلامی عرضه کنیم. این بحثی است که تأثیر جدی در اصول می‌گذارد.

افق‌های آینده

- در نظریه‌ی اندیشه‌ی مدون مکتب و نظام تعریف شده‌اند که در جای خود به مقصود از آنها خواهیم پرداخت.

(نمودار شماره ۱)

(نمودار شماره ۲)